

Sosyal Bilimler Lisesinde Okutulan Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi*

Investigation of Sociology 1 and Sociology 2 Textbooks in Social Sciences High School in terms of Values

ÖZET

Ülkemizde sosyal bilimler lisesinde sosyoloji dersi zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Araştırma kapsamında sosyal bilimler liselerinde zorunlu ders olarak okutulan sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarında değerlerin ele alınışı incelenmiştir. Bu bağlamda ders kitaplarında yer alan okuma parçalarındaki değer sayıları ortaya çıkarılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada içerik analizine yer verilmiştir. Araştırmanın verilerini ders kitaplarında yer alan okuma metinleri oluşturmaktadır. Okuma metinlerinde yer alan değerler evrensel ve milli değerler kapsamında değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen evrensel ve milli değerlerin okuma parçalarındaki dağılımları hem sayısal hem de oransal olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda her iki kitapta da yer alan değer sayıları "sorumluluk(7)" gibi şekilde gösterilirken oransal dağılımlar ise "%30" şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca inceleme kapsamındaki kitaplarda ortak olarak bulunmayan evrensel ve milli değerlerin tespiti de gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre evrensel değerler olarak ele alınan değerler, sayısal olarak sosyoloji 2 kitabında daha fazladır. Milli değerler olarak ele alınan değerler açısından ise sosyoloji 1 kitabında daha fazla değere yer verilirken oransal inceleme sonucunda her iki ders kitabının da eşit yüzde dağılımına sahip olduğu görülmüştür. Elde edilen bütün veriler tablolar halinde gösterilmiştir. Genel değerlendirme sonucuna göre ise her iki ders kitabındaki okuma parçalarında da daha fazla değer vurgusu yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Ders Kitapları, Değerler, Okuma Parçaları

ABSTRACT

In our country, sociology course is taught as a compulsory course in social sciences high schools. Within the scope of the research, the treatment of values in Sociology 1 and Sociology 2 textbooks, which are taught as compulsory courses in social sciences high schools, was examined. In this context, the number of values in the reading passages in the textbooks were revealed. Content analysis was included in the research in which qualitative research method was used. The data of the research consists of reading texts in textbooks. The values in the reading texts were evaluated within the scope of universal and national values. The distribution of universal and national values obtained as a result of the examination in the reading passages was calculated both numerically and proportionally. In this context, while the value numbers in both books are shown as "responsibility (7)", the proportional distributions are shown as "30%". In addition, universal and national values that were not common in the books within the scope of the review were also identified. According to the data obtained, the values considered as universal values are numerically higher in the Sociology 2 book. In terms of values considered as national values, more values were included in the Sociology 1 book, and as a result of the proportional analysis, it was seen that both textbooks had an equal percentage distribution. All data obtained are shown in tables. According to the general evaluation result, it was determined that more value emphasis should be placed in the reading passages in both textbooks.

Keywords: Sociology, Text Books, Values, Reading Passages

GİRİŞ

"Değer" ifadesi ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Çeşitli tanımlar incelendiğinde değerlerin davranışı yönlendiren, zorunluluk gerektirmeyen nesnelere, fikirler, davranışlar vb. hakkında etkili şekilde düşünülmüş düşünceler olduğunu söylemek mümkündür (Elçi, 2020, s. 8). Her kalıcı davranış ediniminin sağlanmasında olduğu gibi değerlerin de kuşaktan kuşağa aktarılması ve bireyler tarafından benimsetilmesi de eğitim yolu ile gerçekleşmektedir. Diğer yandan TDK (2011, s.350)'ye göre değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet anlamına gelmektedir. Soyut bir kavram olan değer toplumdaki ve dünyanın çeşitli yerlerinde ortak ve yerel olarak değerlendirilen çeşitleri (arkadaşlık, el öpme vb. gibi) bulunmaktadır. Değerler eğitimi ise günümüzde okullarda farklı branş dallarında içerik olarak yer almaktadır.

* Bu çalışmanın özeti, 6-7 Haziran 2023'te Rize'de gerçekleştirilen 4. International Black Sea Modern Scientific Research Congress'de sunulmuştur.

¹ Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Kariyer Planlama Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, Türkiye

² Doç. Dr. Ekrem Ziya Duman, Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Gamze Aslan¹
Ekrem Ziya Duman²

How to Cite This Article

Aslan, G. & Duman, E. Z. (2024). "Sosyal Bilimler Lisesinde Okutulan Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(5): 829-836. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13844472>

Arrival: 23 August 2024

Published: 30 September 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Değerler eğitimi, eğitimin kendisi kadar eskidir. Tarih boyunca iyi bireyler yetiştirmek eğitimin amacı olmuştur. Değerler eğitimi de evrensel değerlere vurgu yaparak iyi karakter örneklerini gösteren, ahlaki değerlere sahip olan ve sorumluluk duygusu içinde hareket eden bireylerin yetiştirilmesini amaçlamıştır (Altan, 2011, s. 55). İnsan sosyal bir varlık olduğundan eylemlerine yön verecek belli ölçütlere sürekli olarak ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda değerler, bireylerin hayatına rehber olması, eyleme yol göstermesi ve değerlendirilmesi bakımlarından önemli bir ölçüttür (Akdemir ve Saban, 2020, s. 432). Toplumsal yapıda düzenin sağlanması, toplumda yozlaşma ve çözülme oluşumlarına engel olunması için değerler eğitimine gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

Düzenli bir toplumsal yapının devamı için toplum fertlerinin ortak iyi değerlere sahip olması gerekmektedir (Kan, 2010, s. 138). Bireylerin, topluluğun değerlerini kabul ederek ona uygun şekilde yaşamaları toplumsallığın en önemli özelliğidir. Toplumun değerlerini benimseyen her birey toplumsal yapıya uygun hareket ederek değerler havuzuna kendisinden de bir şeyler bırakmaktadır. Dolayısıyla değerlerin devamını sağlamaktadır. Bu sayede toplumun değerleri nesilden nesle aktarılmaktadır. Toplumdaki değerler de toplumun devamını ve bütünü sağlama yardımcı olmaktadır (Bolat, 2016, s. 328).

Değer eğitiminin örgün eğitim ile gerçekleştirilmesi okullarda ayrı bir ders olarak değil tüm dersler içinde bir müfredat çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu sayede değerlerin bireylere ders dışındaki sosyal ve kültürel faaliyetlerde de verilmesi amaçlanmaktadır (Koç ve Budak, 2021, s. 54). Örf ve adetlerin en iyi şekilde korunması eğitim yolu ile mümkündür. Bu bağlamda eğitim bireyin sahip olduğu inanç, kültür, değer, sanat ve benzerlikleri kendisinden sonrakilere aktarma sürecidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s. 2). Ahlaklı bireyler yetiştirilmesinde başta aile ve okul etkili bir role sahiptir. Okullarda verilen ahlak eğitiminde özellikle ders kitaplarından yararlanılmaktadır (Yinilmez Akagündüz, 2017, 149). İlk olarak ailede başlayan değerler eğitimi okullarda devam etmektedir. Okullarda gerçekleştirilen değerler eğitimi belirlenmiş öğretim programı amaçları doğrultusunda belli bir düzen içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çeşitli bilgilerin öğrenilmesinde olduğu gibi değerler eğitiminin kazanılmasında da eğitimde birincil kaynak olarak yer alan ders kitaplarından faydalanılmaktadır.

Değerler bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000, s. 199). Değerler değişime açık oldukları için zaman ve mekâna göre değişiklik gösterebilmektedirler. Ancak bu durum toplumların kendilerine özgü değerlere sahip olmasını engellememektedir. Her toplumun kendine özgü değerleri olabilmektedir. Toplumların her kademesi en üst seviyede evrensel değerlere uyma çabası içinde bulunmaktadır (Bolat, 2016, s. 328). Toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler ile bireyler iyi-kötü ve doğru-yanlış ayırmayı kendi ahlak ilkeleri doğrultusunda ölçü edinmeyi öğrenmişlerdir (Beill, 2003, s. 14). Evrensel değerler bütün insanlık tarafından kabul edilen hoşgörü, fedakârlık, sevgi, saygı gibi evrensel anlamda özel olarak kabul edilen değerleri kapsamaktadır. Bu noktada milli ve evrensel değer ayırımından bahsetmek mümkündür.

Milli değerler bireylerin inanç ve kültürel yaşamlarından kaynaklı değerlerdir. Milli değerler içinde bulunduğu toplumun kültürü ile harmanlanmaktadır. Evrensel değerler ise batıdaki insan hakları vurgusuyla başlayıp diğer toplumlara aktarılmasında bütün insanlık tarafından kabul edilen değerleri temsil etmektedir. Bu bağlamda evrensel değerlerin farklı kültür ve milletlerin birbirleriyle iç içe yaşamaları sonucu ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Tekke, 2023, s. 81-87). Yapılan milli ve evrensel değer ayırımından hareketle ülkemizdeki bayrak sevgisi, vatanseverlik vb. değerlerin milli değer; saygı, sevgi vb. gibi değerlerin ise evrensel değer kategorisinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Kişilerarası etkileşim, aile ve diğer toplumsal etkilerden gözlemlenerek ve uygulanarak öğrenilen değerler uzun süre bireysel hayatla sınırlandırıldığı için sosyologların ilgi alanına girmemiştir. İlerleyen dönemlerde değerler önemli bir sosyal olgu olarak kabul edilmiştir. Sosyolojide değerler birey, grup, hedef ve sosyo-kültürel nesnelere verilen önem üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütler temel alınarak tanımlanmıştır (Elbir ve Bağcı, 2013, s. 1321).

Ülkemizde değerler eğitimi 2003 yılından itibaren milli eğitim içinde bilinçli bir şekilde ve farklı yoğunluklarda uygulanmaktadır. Değerler eğitimi birey, toplum ve eğitimin kendisi için de gereklidir (Meydan, 2014, s. 93). 2011-2012 öğretim yılında ise değer eğitimi proje olarak okullarda uygulanmaya başlamıştır (Bolat, 2016, s. 342). Eğitim programlarında değerlerin nasıl kazandırılacağı açık olarak belirtilmese de okullarda değerler eğitimi gerçekleştirilmektedir. Bu noktada örtük programlar devrededir (Bolat, 2016, s. 341). Okullar bireylerin değerler eğitimi sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Değerler eğitim programlarının hem açık hem de örtük amaçları arasındadır. Bu bağlamda değer eğitimi okullarda planlı ve öğrenme etkinlikleri ile gerçekleştirilmektedir. Örtük değer eğitimini ise okul ve sınıflardaki kültürel ortam ve

öğretmen davranışları belirlemektedir (Balcı ve Yanpar Yelken, 2013, s. 196). Hem açık hem de örtük öğretim programlarında amaç değerler eğitiminin öğrencilere kazandırılmasıdır.

Sosyoloji dersleri toplumla ilgili bütün konuları içinde barındıran bir derstir. Toplumdaki bütün kurumlarda değerler önem arz etmektedir. Özellikle aile, din ve eğitim kurumlarında değerler önemli boyutta yer almaktadır. Toplumda istenen düzeyde ilerlemeler elde edilebilmesi için bireylerin değerler eğitimine de gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

Toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal kurumların tamamının kendine ait değerleri vardır. Aile, din ve eğitim gibi kurumlar değerlerin benimsenmesi, yaygınlaştırılması ve bir sonraki kuşağa aktarılmasında etkili olan kurumlar içerisinde yer almaktadır (Özensel, 2003, s. 219). Toplumdaki değerlerin korunması toplumsal sürekliliğe yol açmaktadır. Değerlerin çatışması toplumsal uyumsuzluğa yol açarken değerlerin değişmesi de toplumsal dönüşmeye yol açmaktadır. Bu durum sosyal sistem içerisinde değerlerin oynadığı rolün önemini ortaya koymaktadır (Ersoy, 2018, s. 356). Toplumsal süreklilik, yozlaşma ve değişmedeki değişimlerin değerler ile yakından ilgili olması, sosyoloji derslerinde de değerler eğitiminin verilmesi gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Toplumun gelişmesi ve ilerlemesi etkili değerler eğitimini kazanması ile doğrudan ilişkilidir.

Bir toplumun eğitim, bilim, teknoloji gibi her alanda üstünlüğe sahip olabilmesi için öncelikle üstün vasıflar ile donanmış olan ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştirmesi gerekmektedir (Topal, 2019, s.245). Ahlak eğitimi bireylerin etik düşünebilmelerini ve tavır alabilmelerini sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda etik düşünme bireylerin eylemleri, ahlaki açıdan değerlendirmeleri anlamına gelmektedir. Böylece bireylerin hem ahlaki değerleri öğrenmeleri hem de bu ilke ve değerler üzerine düşünmeleri ve sorgulamaları gerekmektedir. Ayrıca ahlak özde insan davranışlarını incelerken genelde toplumun oluşturduğu kuralları doğru yanlış ve iyi kötü düzleminde incelemesiyle değerlendirdiği için ahlak eğitimi, eğitimin tüm kademelerine yerleştirmek ve yaygınlaştırmak gerekmektedir (Yinilmez Akagündüz, 2017, 151). Bu kapsamda değerler eğitiminin örgün eğitim kurumlarında verilmesi gerekmektedir.

İlgili literatür araştırması gerçekleştirildiğinde felsefe grubu derslerinde okutulan ders kitaplarında değerlerin ele alınışı ile ilgili çalışmalar gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu bağlamda Duman ve Arslan (2023)'ın "ortaöğretim felsefe ders kitabında değerlerin incelenmesi", Durakoğlu ve Zabun (2022)'nin "felsefe ders kitabının değerler açısından incelenmesi", Duman ve Küçükşabanoğlu (2023)'nin "ortaöğretim psikoloji ders kitabında değerlerin analizi", Duman ve İlkel (2023)'in "ortaöğretim mantık ders kitabının değerler açısından incelenmesi", Demiralp, Duman ve Küçükşabanoğlu (2023)'nin "ortaöğretim coğrafya ve felsefe ders kitaplarında yer alan değerlerin analizi" adlı çalışmaları bulunmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde ülkemizde sosyoloji dersinin zorunlu olarak okutulduğu sosyal bilimler lisesi sosyoloji ders kitaplarındaki değerlerin ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu yönü ile araştırma ilgili literatüre katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, sosyal bilimler liselerinde okutulan sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarında değerlerin ele alınışını incelemektir. Sosyoloji dersi sadece sosyal bilimler lisesinde zorunlu ders kapsamında yer almaktadır. Bu bağlamda araştırmaya konu olan ders kitapları sadece sosyal bilimler liselerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Araştırma sayesinde toplum ile birebir ilişkili olan değerlerin sosyoloji ders kitabında ele alınışı irdelenmiştir. Bu yönüyle ilgili kitapların değerleri bireylere kazandırma açısından yetkinliği ortaya çıkarılmıştır.

Literatürde sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarının değerler yönünden incelenmesi ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu yönü ile alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal bilimler lisesinde ders kitabı olarak sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitapları evrensel ve milli değerlere yer verme durumları bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda araştırma konusu ders kitaplarında yer alan okuma metinleri incelenmiştir. Kitapta yer alan ve değerleri ifade eden resim, fotoğraf gibi unsurlar çalışmanın dışında tutulmuştur. Araştırmada ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinde ortak olarak kullanılan evrensel ile milli değerlere ve değerlerin yüzdelik dağılımlarına yer verilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında ortak olarak yer almayan evrensel ve milli değerler belirlenmiştir. Bu durum kitaplarda ortak olarak kullanılmayan değerler bulunduğunu ortaya koyması açısından çalışmanın önemini artırmıştır. Araştırma kapsamında iki ders kitabına yer verilmesi kitapların detaylı olarak incelenmesini sağlaması açısından da önemlidir.

Yöntem

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada, araştırma konusu ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiştir (Sönmez ve Alacapınar, 2017, s. 108). Araştırma kapsamında doküman incelemesi yönteminden faydalanılmıştır. Doküman incelemesinde kullanılan kaynaklar araştırma konusu ile doğrudan ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189-190). Araştırma kapsamında sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitapları ile konu ile ilgili olduğu düşünülen kitap, tez ve makalelerden faydalanılmıştır.

Araştırma kapsamında sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarında yer alan değerler evrensel ve milli değerler bağlamında incelenmiştir. Arkasından her iki ders kitabında da ortak olan değerler ve kitapta bulunma sıklıkları sevgi (1) şeklinde ve yüzde olarak tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca her iki kitapta ortak olarak bulunmayan ancak evrensel ve milli değerler kategorisinde yer alan değer sayıları da ayrı tablolar halinde gösterilmiştir.

BULGULAR

Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programında Değerlerin Ele Alınışı

Sosyal bilimler dersi (sosyoloji alanı) öğretim programında yer alan başlıklarda hem evrensel hem de milli değerlerle ilgili ifadeler yer verilmiştir.

Öğretim programının genel amaçları içerisinde değerler ile ilgili olarak toplumun “farklılıkları kuşatan bir birlik” halinde gelişip güçlenmesi gerektiğine inanılması ve bütün milletler içinde Türk milletinin onurlu ve saygın bir yeri olduğu bilincinin güçlenmesinin hedeflendiğinden bahsedilmiştir (MEB, 2006, s. 8). Programda yer alan bu ifadeler ile milli değerlere yer verilmiştir.

Programın uygulanması ile ilgili açıklamalar bölümünde ise değerlerin bir öykü ya da örnek olaydan hareketle değerlerin açıklanması, ahlaki muhakemesinin yapılması ve değer analizi şeklinde verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu noktada öğretmenin öğrencilerde hoşgörü, sevgi, saygı ve barış gibi tutum ve değerleri kazandırma konusunda dikkatli olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Milli değerler içerisinde yer alan milli ve dini bayramlar, mahalli kurtuluş kutlama günlerinden yararlanılarak öğrencilerin milli duyarlılıklarının da geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca öğrencilerin Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet edenlere karşı sevgi, saygı ve takdir duygularının da geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2006, s. 11). Programda yer alan bu ifadeler ile hem evrensel hem de milli değerlere yer verilerek değerlerin kazandırılmasında izlenecek olan yol ve yöntemlerden bahsedilmiştir.

Öğretmenlerin öğrencileri milli, ahlaki, kültürel değerler bakımından besleyici ve laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı da görev ve yol gösterici olması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin öğrencileri derse odaklayacak hikâye, roman, şiir gibi ürünleri okumaya teşvik etmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2006, s. 12). Programda yer alan bu ifadeler ile öğretmenlerin değer eğitiminde istenen verimin elde edilebilmesi için kullanabileceği materyallerden bahsedilmiştir.

Programın vizyon ve ilkeleri arasında öğrencilerin toplumunu, milletini, ülkesini seven ve koruyan öğrenciler yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilirken öğretim programının ilkelerinde de programın demokrasi kurum ve kurallarını, insan haklarını, millî birlik ve dayanışmayı, toplumsal değer ve normları ve Atatürk ilke ve inkılaplarını dikkate aldığı ifade edilmiştir (MEB, 2006, s. 15). Bu ifadeler ile programda evrensel ve milli değerlere çok önem verildiği açıkça belirtilmiştir.

Öğretim programı incelendiğinde sosyoloji dersinin amaçları arasında evrensel ve milli değerlerin öğrencilere kazandırılmasının yer aldığı görülmüştür. Buradan hareketle öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabının da değerlere vurgu yapması gerekmektedir. Araştırma kapsamındaki kitapların künyeleri şu şekildedir:

Tablo 1: Araştırmaya Konu Olan Kitapların Künyesi

Kitabın Adı	Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 Ders Kitabı	Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 2 Ders Kitabı
Kitabın Yazarı	Bahattin Penez Sevim Sofuoğlu Ufuk Ertekin	Bahattin Penez Sevim Sofuoğlu Ufuk Ertekin Yaşar Yeşilyurt
Kitabın Sayfa Sayısı	252	219

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Ele alınan kitaplardaki evrensel ve milli değer ayrımı araştırmanın giriş kısmında bahsedilen evrensel ve milli değer ayrımı göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir.

İncelenen Ders Kitaplarında Evrensel Değerlerin Dağılımı

Sosyal bilimler liselerinde ders kitabı olarak okutulan “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitapları evrensel değerler açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda mutluluk, sorumluluk, eşitlik, saygı, adalet ve fedakârlık değerlerine her iki kitapta da yer verildiği görülmüştür. Diğer yandan sevgi, hoşgörü, dürüstlük, tabiat sevgisi, akrabalık, arkadaşlık, özgürlük, erdem, fazilet ve cesaret gibi evrensel değerlere her iki kitapta da yer verilmediği görülmüştür. Öyle ki bu değerlerden bazıları “Sosyoloji 1” kitabında yer alırken bazıları da “Sosyoloji 2” ders kitabında yer almaktadır. İncelemeler sonucunda “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitaplarında ortak olarak bulunan değerler ve katsayıları ise şu şekildedir:

Tablo 2: Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Evrensel Değerler ve Yüzdeler

Değerler	Sosyoloji 1 Ders Kitabı	Oransal Dağılımı(%)	Sosyoloji 2 Ders Kitabı	Oransal Dağılımı (%)
Mutluluk	Mutluluk (5)	%71	Mutluluk (2)	%28
Sorumluluk	Sorumluluk (7)	%58	Sorumluluk (5)	%41
Eşitlik	Eşitlik (5)	%33	Eşitlik (10)	%66
Saygı	Saygı (5)	%62,5	Saygı (3)	%37,5
Adalet	Adalet (1)	12,5	Adalet (7)	%87,5
Fedakârlık	Fedakârlık (2)	%66	Fedakârlık (1)	%33

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Tablo incelendiğinde evrensel değerlere sayısal olarak “Sosyoloji 2” ders kitabında daha çok yer verildiği görülmüştür. Değerlerin oransal dağılımları karşılaştırıldığında ise “Sosyoloji 1” ders kitabının oransal dağılımında daha fazla yüzdeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi sosyal bilimler liselerinde okutulan “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitaplarında evrensel değer olarak nitelendirilen değerlere her iki kitapta da yer verilmiştir. Ancak verilerden hareketle aynı öğretim programı çerçevesinde hazırlanmış olan ve birbirinin devamı şeklinde okutulan iki ders kitabında farklı sayıda ve oransal dağılımında değerlerden bahsedilmesi düşündürücüdür. Çünkü aynı öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarının içerik ve değer sayısı yönünden birbiri ile tutarlı olması beklenmektedir.

İncelemeler sonucunda “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitaplarında ortak olarak bulunmayan evrensel değerlerin gösterimi şu şekildedir:

Tablo 3: Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarında Ortak Olarak Bulunmayan Evrensel Değerler ve Sayıları

Değerler	Sosyoloji 1 Ders Kitabı	Sosyoloji 2 Ders Kitabı
Sevgi	Sevgi (4)	Yok
Özgürlük	Yok	Özgürlük (4)
Erdem	Yok	Erdem (2)
Hoşgörü	Hoşgörü (1)	Yok
Dürüstlük	Dürüstlük (1)	Yok
Tabiat Sevgisi	Tabiat Sevgisi (1)	Yok
Cesaret	Cesaret (1)	Yok

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Tablo incelendiğinde hem evrensel değer çeşitliliği hem de evrensel değerlerin yer alma sıklığı açısından “Sosyoloji 2” ders kitabının “Sosyoloji 1” ders kitabına göre daha zengin olduğu görülmüştür. Veriler doğrultusunda ders kitaplarında birbirlerinden farklı değerlere yer verilmesi ve bu değer ifadelerine kitap genelinde sayı ve oran bakımından oldukça az yer verilmesi bireylere istenen düzeyde değer eğitimi verilmesini engelleyebilir. Dolayısıyla ilgili kitaplarda daha fazla değere yer verilmesinin sağlanması gerekmektedir.

İncelenen Ders Kitaplarında Milli Değerlerin Dağılımı

Sosyal bilimler lisesinde okutulan “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitapları milli değerlere yer verilmesi açısından incelendiğinde demokrasi, milli birlik, bağımsızlık, vatan sevgisi ve büyüklere saygı değerlerine her iki kitapta da yer verildiği bulunmuştur. Diğer yandan milli değer kapsamında ele alınmış olan konukseverlik, el öpme ve hasta ziyareti değerlerinin her iki kitapta da ortak olarak bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarında Yer Alan Milli Değerler ve Yüzdeleri

Değerler	Sosyoloji 1 Ders Kitabı	Oransal Dağılımı(%)	Sosyoloji 2 Ders Kitabı	Oransal Dağılımı (%)
Demokrasi	Demokrasi (3)	%30	Demokrasi (7)	%70
Milli Birlik	Milli Birlik (2)	%50	Milli Birlik (2)	%50
Bağımsızlık	Bağımsızlık (4)	%80	Bağımsızlık (1)	%20
Vatan Sevgisi	Vatan Sevgisi (1)	%50	Vatan Sevgisi (1)	%50
Büyükklere Saygı	Büyükklere Saygı (3)	%75	Büyükklere Saygı (1)	%25

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Tablo incelendiğinde her iki ders kitabında da demokrasi, milli birlik, bağımsızlık, vatan sevgisi ve büyüklere saygı milli değerlerine yer verildiği görülmüştür. Değerler sayısal olarak incelendiğinde “Sosyoloji 1” ders

kitabında daha fazla değere yer verildiği görülmüştür. Oransal olarak inceleme sonucunda ise her iki ders kitabında da eşit derecede yüzde fazlalığının olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar oransal dağılımları farklı olsa da milli değerlere aynı öğretim programı baz alınarak yazılmış olan kitaplarda benzer şekilde yer verildiği görülmüştür. Bu durum söz konusu kitapların birbiri ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 Ders Kitaplarında Ortak Olarak Bulunmayan Milli Değerler ve Sayıları

Değerler	Sosyoloji 1 Ders Kitabı	Sosyoloji 2 Ders Kitabı
Konukseverlik	Konukseverlik (1)	Yok
El Öpme	El Öpme (2)	Yok
Hasta Ziyareti	Yok	Hasta Ziyareti (1)

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Tablo incelendiğinde “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitaplarında ortak olarak bulunmayan değerlerin var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hem değer sayısı hem de değerlere yer verme sıklığı açısından “Sosyoloji 1” ders kitabının “Sosyoloji 2” ders kitabından daha zengin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sayı ve oransal açıdan “Sosyoloji 1” ders kitabı kendi içinde değerlendirildiğinde, bu ders kitabında değerlere yeterince vurgu yapılmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bütün toplumlarda değerlere verilen önemin derecesi büyüktür. Toplumların huzur ve güven içerisinde yaşamlarını sağlamaları değerlere sahip olmaları ile doğrudan ilişkilidir. Bir toplumun gelişim gösterebilmesi için sevgi, saygı, hoşgörü gibi evrensel değerlere sahip bireylerden oluşması da son derece önemlidir. Değerler evrensel olabildiği gibi bir topluma ait milli değerlerin de varlığından söz etmek mümkündür. Türk toplumuna ait milli değerler içerisinde vatan sevgisi, bayrak sevgisi ve bağımsızlık gibi değerler bulunmaktadır.

Değer eğitimi ailede başlayıp okullarda devam etmektedir. Okullarda verilen değerler eğitimi öğrencilerin gelişim düzeylerine göre gerçekleştirilmektedir. Değerler eğitimi kapsamında ilkokuldan başlayarak hayat bilgisi, Türkçe gibi derslerde değerler eğitime yer verildiği bilinmektedir. Ortaöğretim kurumlarında ise din kültürü ve ahlak bilgisi, felsefe ve sosyoloji gibi derslerde değerler ile ilgili vurgulamalara yer verilmektedir.

Sosyoloji dersi toplumsal yapı, toplumsal gelişme ve toplumsal çözülme gibi konuları içinde barındıran ve toplumla ilgili her şeyi kendisine konu edinen bir ders olması nedeniyle önemlidir. Değerler toplumda önemli bir konumda bulunduğundan özellikle sosyoloji derslerinde değerlere önemli ölçüde yer verilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde sosyoloji dersleri sosyal bilimler liselerinde zorunlu olarak okutulurken diğer liselerde seçmeli ders kapsamında yer almaktadır. Sosyal bilimler lisesinde okutulan derslerdeki sosyoloji ders kitapları “Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitabı olmak üzere iki ders kitabından meydana gelmiştir. Araştırma kapsamında bu kitaplarda yer alan değerler evrensel değer ve milli değer olmaları açısından ele alınmıştır.

Zabun (2013, s. 10)’a göre sosyoloji dersinin içeriği, bilimsel olmasının yanında yoğun bir değerler eğitimi içeriğine de sahiptir. Bu bağlamda sosyoloji ders kitaplarında da değerler ile ilgili yoğun bir içerik oluşturulması beklenmektedir. Araştırma kapsamında ilgili ders kitaplarındaki değerler irdelenmiştir.

“Sosyoloji 1” ve “Sosyoloji 2” ders kitaplarındaki yer alan okuma parçalarındaki değerler incelendiğinde okuma parçalarında evrensel ve milli değer olarak nitelendirilebilecek değerler olduğu tespit edilmiştir. Evrensel değerler kapsamında her iki kitapta da mutluluk, sorumluluk, eşitlik, adalet, saygı ve fedakârlık gibi değerlere yer verildiği görülmüştür. Milli değerler kapsamında ise her iki kitapta da demokrasi, milli birlik, bağımsızlık, vatan sevgisi ve büyüklere saygı gibi değerlere yer verildiği görülmüştür. İnceleme sonucunda her iki kitapta da yer alan değer sayıları “sorumluluk (7)” şeklinde olduğu gibi parantez içerisinde gösterilmiştir. Bu doğrultuda evrensel değerler kapsamında yer alan en fazla değer “Sosyoloji 2” ders kitabında bulunan eşitlik (10) değeri olurken, oransal dağılım açısından en yüksek değer ise %87,5 ile “Sosyoloji 2” ders kitabında yer alan adalet değeri olarak tespit edilmiştir.

İnceleme kapsamında milli değerler açısından kitaplar karşılaştırıldığında sayısal olarak en yüksek milli değer “Sosyoloji 2” ders kitabında yer alan demokrasi (7) değeri olduğu bulunmuştur. Oransal dağılımlar açısından gerçekleştirilen karşılaştırmada ise en yüksek değer oranı “Sosyoloji 1” kitabında yer alan %80’lik dağılımı ile bağımsızlık olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan inceleme kapsamında her iki kitapta da ortak olarak bulunmayan değerler ve sayılarına da yer verilmiştir. Gerek milli değer gerekse evrensel değer açısından değerlendirmeler yapıldığında her iki ders kitabında da değerlere hem sayı hem de oransal açıdan az yer verildiği görülmüştür. Üstelik bazı değerlere kitaplardan birinde yer verilirken diğerinde hiç yer verilmemesi de dikkat çekicidir. Bu durum öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerin istenen düzeyde gerçekleştirilemeyeceğini de ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlere her iki kitapta da az sayıda yer verildiğini söylemek mümkündür. Öyle ki milli değerler kategorisinde ele alınan “vatan sevgisi” değerine araştırma kapsamındaki her iki kitapta da sadece bir kez yer verildiği görülmüştür. Aynı durum felsefe grubu derslerinin diğer kitaplarında da gözlenmiştir. Benzer sonuçlara Durakoğlu ve Zabun (2022)’un felsefe ders kitabında değerlerin incelendiği araştırmasında, Duman ve Küçükşabanoglu (2023)’nun psikoloji ders kitabında değerlerin analizi araştırmalarında ve Manav (2016)’ın felsefe ve estetik dersleri öğretim programlarında değerler ile ilgili araştırmasında da rastlanılmıştır. Bu durum bazı milli değerlere felsefe grubu ders kitaplarında çok az yer verildiğini göstermektedir.

Sosyal düzenin sağlanması tek tek bireylerin ahlak ve değerler açısından yüksek düzeyde bireylerden oluşmasına bağlı olmaktadır. Bu bağlamda bireylerin özellikle sosyoloji gibi toplumla ilgili bütün bilgilerin yer aldığı bir derste değerler açısından da tam donanımlı olmasını sağlamak önemlidir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için de araştırma kapsamında yer alan ve sosyal bilimler liselerinde okutulan sosyoloji ders kitaplarının değerler açısından zenginleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, S.&Saban, A. (2020). İlkokul dördüncü sınıfta felsefe-temelli çocuk kitapları aracılığıyla değer öğretimine ilişkin bir eylem planı araştırması, Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 8(2), 431-461. doi: 10.14689/issn.2148-624.1.8c.2s.2m
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zeka kuramı ve değerler eğitimi, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 1(4), 53-57.
- Balcı, F.&A. Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim ve sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 14(1), 195-213.
- Beill, B. (2003). İyi çocuk, zor çocuk “Doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?” (çev. Cuma Yorulmaz), Arkadaş Yayınevi.
- Bolat, Y. (2016). Sosyal değerleri ve değerler eğitimi anlamak, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(29), 322-348. DOI : 10.16992/ASOS.1283
- Demiralp, N. Duman E. Z. & Küçükşabanoglu, Ö. (2023). Ortaöğretim coğrafya ve felsefe ders kitaplarında yer alan değerlerin analizi, International Academic Social Resources Journal, 8(55), 4355-4365. DOI:http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.73821
- Duman, E. Z. & Arslan, A. (2023). Ortaöğretim felsefe ders kitabında değerlerin incelenmesi, Kesit Akademi Dergisi, 9(37), 122-143.
- Duman, E. Z.& İlkel, S. (2023). “Ortaöğretim mantık ders kitabının değerler açısından incelenmesi”, (Ed. Amelie Chico, Babayeva-Shukurova Farahila Fazil) 4th International “Artemis” Congress on Humanities and Social Sciences, 3-6 June 2023, Congress Proceedings Book, (s. 41-52), İzmir, BZT Akademi Yayınevi ISBN:978-625-6879-05-8
- Duman, E. Z. & Küçükşabanoglu, Ö. (2023). Ortaöğretim psikoloji ders kitabında değerlerin analizi, Academic Social Resources Journal 8(54), 3970-3979.
- Durakoğlu, A. & Zabun, B. (2022). Felsefe ders kitabının değerler açısından incelenmesi, International Journal of Social Humanities and Administrative Sciences, 8(57), 1441-1445.
- Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi, Turkish Studies, 8(1), 1321-1333.
- Elçi, E. (2020). *Evrensel ve Kültürel Değerlerin Öğretim Boyutunun Evrensel ve Kültürel Değerler Ölçeği ile Sinanması*, Doktora Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(56), 356-366. DOI: 10.17719/jisr.20185639009
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi, Milli Eğitim, 187, 138-145.
- Koç, A.&Budak, Y. (2021). Milli Değerlerin Kazanımında Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Etkisi Ölçeği:Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,54, 54-74.
- Kulaksızoglu, A.&Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı, M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 12, 199-208.

- Manav, F. (2016). Felsefe ve estetik dersleri 2009 öğretim programları üzerine: değer-duyuşsal alan kazanımı-değerler eğitimi ilişkisi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 175-193.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2006). Sosyal Bilimler Lisesi, Sosyal Bilimler Dersi (Sosyoloji Öğrenme Alanı) Öğretim Programı. [http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20233151497595-Sosyoloji%20\(1-2\).pdf](http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20233151497595-Sosyoloji%20(1-2).pdf)
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yer ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Penez, B. Sofuoğlu, S. & Ertekin, U. (2019). Ortaöğretim Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1 Ders Kitabı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Penez, B. vd. (2020). Ortaöğretim Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 2 Ders Kitabı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. (2017). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anı Yayıncılık.
- TDK, (2011). Resimli okul sözlüğü, Ankara: Tıpkıbasım.
- Tekke, M. (2023). Değerlerin tanımı ve sınıflandırılması: milli-manevi değerler ve evrensel değerler. B. Özer, Karakter ve Değerler Eğitimi içinde (ss.79-93) Pegem Akademi Yayıncılık.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer, *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254. doi: 10.18795/gumusmaviatlas.543521
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2018). Değerler Eğitimi. Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yinilmez Akagündüz, S. (2017). Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze ders kitaplarında ahlak eğitimi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(26), 149-180.
- Zabun, B. (2013). Değerlerin sosyolojik öğretimi: ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programında yer alan değerlerin analizi, *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-11.